

УДК 336.711.(477)

Гасанов Сергій Станіславович

кандидат економічних наук, професор

директор Науково-дослідного фінансового інституту

ДННУ «Академія фінансового управління»

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ТА ФІНАНСОВІ ОБМЕЖЕННЯ СТРУКТУРНИХ РЕФОРМ В УКРАЇНІ

Економічне зростання позитивно пов'язане з початковим рівнем людського капіталу і негативно – із заходами економічної політики, що деформують ринки, а також з інституціональною невизначеністю. Негативно на зростання впливають: фіскальна політика, яка обмежує обсяги споживчих та інвестиційних витрат, деформації зовнішньої торгівлі, зумовлені заходами зовнішньоекономічного регулювання [1]. Позитивний вплив справляють правові інститути, котрі сприяють “господарському порядку”, а також політика розвитку фінансових інститутів, інфраструктурні державні витрати. З огляду на традиції господарювання в Україні, а також цілі структурної політики, які тривалий час висувалися в “дотрансформаційній” економіці, інституціональні та фінансові обмеження структурних реформ є особливою проблемою [2–4].

Необхідними передумовами структурних реформ в умовах інституціональної невизначеності та фінансової нестабільності є:

концептуальне обґрунтування напрямів структурних реформ у вигляді чітко сформульованого “порядкового” набору цілей та функцій, які повинна при цьому виконувати держава;

проведення *системної економічної політики*, спрямованої на зростання ролі механізму внутрішньої ринкової координації, що структурно адаптується до зовнішнього середовища світової економіки з урахуванням абсолютних та відносних переваг національної економіки;

функціонування держави як найважливішого носія цілей та інструментів структурної політики, виразника й гаранта реалізації загальнонаціональних, а не групових інтересів. При цьому вона повинна приймати необхідність істотного скорочення власної ролі в тій формі, яка склалася в "дотрансформаційному" господарстві, сприяти започаткуванню необхідних структурних змін й підтримувати їх скоординованими заходами бюджетно-податкової та грошово-кредитної політик;

обґрунтування цілей і використовуваних інструментів структурної політики у кожному окремому випадку, виходячи з потенціалу конкретного інституціонального сектору економіки, фіскальної спроможності держави, різновекторних впливів політичних партій, громадських груп, інститутів, організацій тощо.

На наше переконання треба якомога швидше відійти від догматичних поглядів на структурну політику, які є наслідком, з одного боку, способу мислення категоріями "досконалої держави", а з другого – категоріями "досконалого ринку". Трансформаційні процеси, що розгорнулися на європейському просторі, врешті-решт мають привести до глибоких структурних зрушень і в економіці України. Функція структурної політики держави – своєчасна й ефективна реакція на старі та нові структурні проблеми національної економіки в умовах нового зовнішнього середовища. Але сама держава перебуває нині в умовах системної трансформації. Є чимало прихильників "посилення" її функцій. Реалізація на практиці ідей "сильної", але *неефективної* держави, котра сама є носієм інституціональної невизначеності й не користується довірою середнього та малого бізнесу, – головний інституціональний фактор, що обмежує можливості структурних реформ.

У багатьох постсоціалістичних країнах держава вже готова перейняти на себе нові функції і бере активну участь в оформленні нової економічної системи. При цьому існує велика небезпека, що через

слабкість нових інститутів і форм поведінки держава як інститут у разі, якщо координація ринкової економіки, яка розвивається, призведе до "поганих результатів", знову повернеться до старих функцій. Якщо до того ж держава політично ще слабка й постійно залучається до гри сил владних груп й олігархічних структур, ця небезпека посилюється. Тільки ефективна держава, здатна реалізувати концепцію *політики господарського порядку*, є умовою успішних структурних реформ.

В сучасних умовах державна влада ослаблена. Більше того, має місце тенденція своєрідної " нової приватизації держави" та використання її інструментів для експлуатації приватного сектору. Формами такої експлуатації є корупція, контрольовані державні закупівлі, керовані за допомогою маніпулювання валютним курсом інфляційні процеси, рекапіталізація приватних банків за рахунок коштів державного бюджету з подальшим їх банкрутством і виведенням коштів держави та вкладників до офшорних компаній, створення штучних регуляторних бар'єрів для малого та середнього бізнесу, непрозоре адміністрування податків і надмірне податкове навантаження на суб'єктів господарювання, необґрунтовані податкові пільги, монопольне ціноутворення, лобіювання бюджетних програм та їх завищених обсягів в інтересах політичних партій та олігархічних груп. Врешті-решт, така державна експлуатація приватного сектору призводить до величезного майнового розшарування, масового зубожіння та соціального невдоволення, підриває основи економічної безпеки держави, суперечить національним інтересам. У зв'язку з цим необхідними умовами реалізації курсу структурних реформ слід вважати:

формування широкої соціальної бази правильного розуміння, підтримки та захисту національних інтересів, передусім серед економічно найактивнішої частини населення;

досягнення хоча б невеликих, проте реальних успіхів на окремих ділянках структурних реформ, передусім тих, що стосуються життєвих інтересів широких верств населення.

Одночасно необхідно визнати реальність: на сьогодні ринкова економіка України сформувалась і функціонує як *квазіринок*. Його основними ознаками є:

- велика приватна власність, сформована, переважно, внаслідок формальної приватизації, номенклатурного розподілу державного майна, використання державної влади як важеля капіталоутворення;
- приватна власність, яка багато в чому пов'язана з "тіньовою" економікою, має сумнівні джерела походження і викривляє реальну структуру бенефіціарів цієї власності;
- права власності, не забезпечені реальними механізмами захисту і гарантування з боку держави;
- контроль державного апарату та олігархічних груп за сферами і масштабами бізнесу, його персоніфікацією, бар'єрами входу і виходу, що спотворює структуру ринків та їх організацію;
- пріоритет неформальних інститутів над формальними, формування "правил гри" на ринку зазвичай поза сферою законодавства;
- специфічна "транзитивна етика" економічної поведінки, що суттєво відрізняється від тієї етики, про яку свого часу писав М. Вебер і яка стала підґрунтям ринкової еволюції;
- хронічно нерівноважний стан окремих ринків, їх порівняно слабка взаємозалежність;
- реальний пріоритет механізмів державної регуляції щодо механізмів координації в господарській системі;
- рентоорієнтована поведінка багатьох суб'єктів господарювання і суб'єктів прийняття економіко-політичних рішень;

- наявність великої кількості негативних зовнішніх ефектів та відсутність дієвих економічних механізмів їх нейтралізації;
- потрапляння частини суспільних за своїм характером благ у сферу так званих ринкових відносин;
- достатньо поширена цінова дискримінація;
- імітація ринково орієнтованої поведінки суб'єктами господарювання та суб'єктами прийняття економіко-політичних рішень.

Співвідношення реальних форм ринку за видами економічної діяльності – важливий об'єктивний критерій оцінки ступеня її "ринковості" чи "квазіринковості". Структурні реформи – єдино можливий шлях до забезпечення стратегічних національних економічних інтересів країни, які й визначають довгострокові пріоритети економічної політики.

Література

1. Barro R. J. Economic Growth / R. J. Barro, X. Sala-i-Martin. – New York : McGraw-Hill, 1995. – 540 p.
2. Andrews M. The Limits of Institution Reform in Development. Changing Rules for Realistic Solutions / M. Andrews. – Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2013. – 254 p.
3. Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції: у 2 т. / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, В. П. Кудряшов та ін.; за ред. О. В. Шлапака, Т. І. Єфименко. – К. : ДННУ "Акад. фін. управління", 2014.
4. Фінанси інституційних секторів економіки України / за ред. Т. І. Єфименко, М. М. Єрмошенка. – К. : ДННУ "Акад. фін. управління", 2014. – 584 с.